

כ"א י"ד: תִּקְחֶנּוּ - החי"ת בסגול, והנו"ן דגושה, והוא לשון יחיד נסתר. והקורא 'תִּקְחֶנּוּ' בצירי ורפה¹, משנה משמעות ללשון רבים המדברים על עצמם². וכן הוא להלן בתיבות: יִשְׁלַחֲנֻ. יִשְׁמְרֶנּוּ. יִכְסֶּנּוּ. תִּלְחָצֶנּוּ. תִּשְׁיָבֶנּוּ.

כ"א ט"ו: וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת 'וְאִמּוֹ', שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר' שבתיבת 'אָבִיו', שאם לא יטעים כראוי ישמע שהמכה את אביו, אמו תמות. וכן הוא להלן י"ז.

כ"א י"ט: מִשְׁעֲנֵתָיו - השי"ן בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא 'מִשְׁנֵתָיו'. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית³. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: בִּבְעָלָיו. לְבָעָלָיו. יָבֵעַר. הַמִּבְעַר. יִשְׁאַל. יִמְהַרְצֶה. יִצְעַק. וְדַמְעָד. שִׁבְעָת. תִּרְאֶה. מִלֶּאֱד. לְפִשְׁעֶכֶם. מִלְּאָכִי. הַצִּרְעָה. וְשִׁבְעִים. וְיִרְאוּ. וְקָעָם. וּמִרְאֶה.

כ"א כ"א: יָקָם - הקו"ף בדגש, והוא מלשון נקמה. והקורא 'יוקם' בקו"ף רפה משנה משמעות ללשון קימה.

כ"א כ"ד: עָנַן - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֵנַן' באל"ף⁴. וכן הוא להלן.

כ"א כ"ט: נָחַח - הנו"ן בפתח, והגימ"ל בקמץ ובדגש, והוא שם עצם, שפירושו נגחן. והקורא 'נָחַח' הנו"ן בקמץ והגימ"ל בפתח ורפה⁵, משנה משמעות לפעולה, שפירושו הוא נגח. וכן הוא להלן.

כ"א ל"ג: וְכִי־יִפְתָּח אִישׁ בֹּרֶא אִישׁ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בָּר וְלֹא יִכְסֶּנּוּ - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת 'בָּר' השניה, שהוא ניגון מפסיק יותר מהרביע שבתיבת 'בֹּר' הראשונה, שאם לא יטעים כראוי ישמע ש'וְלֹא יִכְסֶּנּוּ' נאמר רק על הכורה בור, בעוד שנאמר גם על הפותח וגם על הכורה.

וְנִפְל־שָׁמָּה שׁוֹר אִו חֲמֹר - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים וְנִפְל שָׁמָּה שׁוֹר אִו־חֲמֹר.

כ"א ל"ו: כִּי יִגְבֵּ־אִישׁ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים כִּי־יִגְבֵּ־אִישׁ.

וְאַרְבַּע־צֶאֱן - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְאַרְבַּע־צֶאֱן.

כ"ב ב': שָׁלֵם - השי"ן בפתח, והלמ"ד בדגש, והוא מלשון תשלום. והקורא 'שָׁלֵם' בקמץ ורפה⁶, משנה משמעות ללשון שלמות. וכן הוא להלן.

כ"ב ד': כִּי יִבְעַר־אִישׁ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים כִּי־יִבְעַר־אִישׁ.

כ"ב ח': עַל־כֵּל־דְּבַר־פֶּשַׁע - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים עַל־כֵּל דְּבַר־פֶּשַׁע.

עַל־כֵּל־אַבְדָּה - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים עַל־כֵּל אַבְדָּה.

דְּבַר־שְׁנִינָהם - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים דְּבַר שְׁנִינָהם.

כ"ב ט"ו: עָמָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אָמָה' באל"ף⁷.

כ"ב י"ח: עִם־בְּהֵמָה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אָם' באל"ף⁸.

כ"ב י"ט: לְאֱלֹהִים - הלמ"ד בקמץ, והאל"ף נשמעת⁹.

ובמשנה (פסחים נ"ה ע"ב) איתא, שאחד מהדברים שאנשי יריחו עשו שלא כדין, שהיו כורכין את שמע, ופירש רבא בגמ' (נ"ו ע"א) שהיו אומרים 'היום על לְבָבְךָ', וזה שלא כדין כי משמע שרק היום יהיו על לבבך ולא מחר. וההטעמה שם היא אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצִּוְךָ הַיּוֹם עַל־לִבְבְּךָ, וטעוּתם היתה שהפסיקו בתביר יותר מאשר בטפחא.

¹ מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מִלֶּךְ במקום מִלְּאָךְ, שָׁמֹן במקום שְׁמֵעוֹן, וְיָגַע במקום וְיָתָגַע). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ט"א, ד"ה ידגיש).

² לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

³ ואע"פ שהכלל הוא שבאות למ"ד שלפני תיבת 'אלהים' האל"ף אינה נשמעת (ועיין לעיל הערה ד', שגם כשאנו שם קודש מתקיים כלל זה), כלל זה אמור דווקא בלמ"ד המנוקדת בצירי לפני שם אלוות, אך כאשר הלמ"ד מנוקדת בקמץ, לא נאמר כלל זה (והטעם שהלמ"ד כאן מנוקדת בקמץ, משום שכוללת בתוכה ה"א הידיעה, כמבואר ברש"י).

הלמ"ד עד שיקמץ שפתיו מעט לצד חוץ להורות מוצא הוי"ו. עכ"ל. ונראה מדבריו שחילק גם כן כמנהג התימנים.

וקשה לומר שחילוק זה הוא מסורת קדומה אצל התימנים, אחר שבקדמונים מובא שאין חילוק ביניהם, ואולי חידשו כן מסברא. ומלשון ר' שבתי סופר נראה שהבין מסברא שצריך להיות חילוק, אך לא שכן היה המנהג במקומו. ומכל מקום נראה שחילוק זה אינו נכון, כמבואר בקדמונים. וצ"ע בזה.

⁴ לקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

⁵ וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למוד כ', סימן ג' בדפו"ח) (לה' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוכרז פעמים רבות בחי"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תִּשְׁלַחֲנֻ' בנו"ן רפה במקום 'תִּשְׁלַחֲנֻ' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי שמשנתה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלושי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

⁶ בניגון הטעמים המקובל יש נטיה לנגן ולהטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה את פירוש הענין.

וכבר העירו על טעות נפוצה זו של הטעמת התביר בניגון מפסיק יותר מאשר הטפחא והשיבוש הנגרם מזה, בספר דברי קהלת (עמ' 48 הערה ה'), ובספר עלה יונה (עמ' ת"ה).

או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקוראה בשווא נע מאשר להבליעה.

והַכְחָדְתִּיו - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע^{כב}, למרות הקושי^{כג}. ויש להזהר שלא להבליעה בת"ו שישמע כאילו קרא 'והַכְחָדְתִּיו'. או לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקרוא 'והַכְחַד תִּיו'. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקוראה בשווא נע. וכן הוא להלן כ"ה: **וַעֲבַדְתָּם**.

והַכְחָדְתִּיו - יש להקפיד לגנון את הטעם סוף פסוק כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפניו ולהטעים וְהַכְחָדְתִּיו^{כד}.

כ"ג כ"ד: **תַּעֲבֹדֶם** - יש אומרים שהת"ו בקמץ קטן^{כה}, ויש אומרים שהת"ו בקמץ גדול^{כז}.

כ"ג כ"ה: **וַעֲבַדְתָּם** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'וַאֲבַדְתָּם' באל"ף^{כח}.

כ"ג ל"א: **אֶת־גִּבְלֹךְ** - הלמ"ד בשווא נע^{כז}.

כ"ד ה': **וַיַּעֲלֵו עֲלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה** - פסוק זה הוא מן המקראות שאין להם הכרע^{כז}. ועל כן יש מי שכתב שאע"פ שאין לקורא לשנות מניגון הטעמים, מכל מקום לא יעשה עצמו מכריע, ולא יעשה הפסק ניכר בתיבת 'עֲלֹת', אלא יקרא תיבה זו עם התיבה שלפניה ושלאחריה בתיבה אחת, והקב"ה יודע הכרעות^{כז}. אך לא נהגו כן, אלא נהגו להפסיק כהטעמים^ל.

כב ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהת"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

כג הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

כד כיון שהסוף פסוק בא כאן מיד אחר האתנחתא, ללא טעם נוסף ביניהם, ועי"ן זה נוצר קצת מחסור בנגינה, יש נטיה להוסיף טעם נוסף לפני הסוף פסוק, ויש להזהר לא לעשות כן אלא להטעים כראוי.

כה משום שהעי"ן במקורה היתה אמורה להנקד בשווא נח (תַּעֲבֹדֶם, כמו תַּשְׁמְרֶם, תִּדְרָסֶם), ומחמת שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, ראויה היתה האות עי"ן להתרחב לחטף קמץ ולהנקד תַּעֲבֹדֶם, וכיון שדרך האות שלפני החטף להנקד בתנועת החטף, לכן נוקדה התי"ו בקמץ בדומה לעי"ן שמנוקדת בחטף קמץ קטן ואמור היה להנקד תַּעֲבֹדֶם, אך מחמת שאין חטף לפני שווא, לכן התרחב החטף שבעי"ן לתנועה גמורה ונוקד תַּעֲבֹדֶם.

וכיון שהטעם שהת"ו מנוקדת בקמץ הוא משום שדרכה להנקד בתנועת החטף שאחריה, מסתבר שנוקדה התי"ו בקמץ קטן בדומה לעי"ן שהיתה חטף קמץ קטן במקור.

כז כתבו המדקדים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

כז הכלל הוא ששווא אחר תנועה גדולה הוא שווא נע, ואחר תנועה קטנה הוא שווא נח.

ובתנועת חיריק, כשהחיריק הוא חיריק מלא, דהיינו שכתובה אות יו"ד אחר החיריק (כגון: יִצְחָק, יִחִיד), התנועה היא תנועה גדולה, והשווא שאחריה נע, וכשהחיריק הוא חיריק חסר, דהיינו שלא כתובה אות יו"ד אחר החיריק (כגון: לְרֹאשׁ, אֲשֶׁת), התנועה היא תנועה קטנה, והשווא שאחריה נח.

וכן בתנועת שורוק-קובץ, כשכתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק, (כגון: וְיִכְרֹד, שְׂבוּתָהּ), התנועה היא תנועה גדולה, והשווא שאחריה נע, וכשלא כתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק (כגון: מִשְׁפָּחָתִי, קִמְצוּ), מנוקד בקובץ שהיא תנועה קטנה, והשווא שאחריה נח.

וכיון שפעמים רבות בכתבי התורה כתובות תיבות מלאות וחסרות שלא

כ"ד ח': **עַל פְּלִי־הַדְּבָרִים** - יש להקפיד לגנון את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים עַל־פְּלִי הַדְּבָרִים.

כ"ד י"ב: **וְהָיָה־שָׁם** - יש להקפיד לגנון את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְהָיָה שָׁם.

וְאֶתְנָה - התי"ו בדגש, והשווא נע.

וְאֶתְנָה לְךָ אֶת־לֶחֶת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַחְתִּי לְהוֹרָתָם - יש להקפיד להטעים היטב את הזקף המפסיק שבתיבת 'וְהַמִּצְוָה', שהוא ניגון מפסיק יותר מהרביעי שבתיבת 'הָאָבֶן', שאם לא יפסיק כראוי ישמע שכתב רק את התורה והמצוה, בעוד שפירושו שכתב גם את לוחות האבן וגם את התורה והמצוה.

ככללים, יש מקומות במקרא שאע"פ שלא כתובה אות יו"ד אחר תנועת חיריק או וי"ו אחר תנועת שורוק, התנועה נחשבת לתנועה גדולה, משום שהתיבה אכן היתה ראויה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, ונכתבה במקרא שלא כהכללים, ולכן השווא שאחר תנועות אלו הוא נע, ככל שווא הבא לאחר תנועה גדולה, ומשום כך הונח מתג לפני השווא להורות שיש להניע את השווא כיון שנחסרה כאן אות (כן כתב מנחת שי על תיבת 'נִגְבַּת' (בראשית ל"א ל"ט), ועל תיבת 'לֵלֶאת' (שמות כ"ד ד'), ובמאמר המאריך (סוף תירוץ חקירה ב'). והדברים מוסדים על דברי רד"ק (מכלול צ"ח ע"א, ושם קל"ח ע"א, והביאו במנחת שי שמואל א' י' ז') שכתב שגם כאשר תנועה גדולה נכתבת בתיבת חסר, צריך לקרוא אותה כתנועה גדולה).

וכאן היה ראוי להיכתב 'גְּבֻלְךָ' בשורוק (וכמו שכתוב בשמות ז' כ": הָאֵה אֲנִי נָגַף אֶת כָּל גְּבֻלְךָ בְּצִפְרֵי־דַעֲיָם, בשורוק), ולכן, אע"פ שנכתב 'גְּבֻלְךָ' בכתבי חסר, תנועת הקובץ כאן היא תנועה גדולה, וממילא הלמ"ד שאחריה בשווא נע.

כח ביזמא נ"ב איתא: איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע: 'שָׂאֵת', 'מִשְׁקָדִים', 'מִחֶר', 'אֶרֶר', 'וְקָם'. ומוסיפה הגמרא: והא איכא דבעי רב חסדא ויִשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּעֲלֵו עֲלֹת כְּבָשִׂים, וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים פְּרִים, או דילמא אידי ואידי פְּרִים (וכן הוא בחגיגה ו' ע"ב).

והיינו, שהסתפק רב חסדא האם הפיסוק הוא: וַיַּעֲלֵו עֲלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה, ופירושו שגם העולות וגם השלמים היו פְּרִים. או שהפיסוק הוא: וַיַּעֲלֵו עֲלֹת, וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה. ופירושו שהשלמים בלבד היו פְּרִים, אך העולות היו כבשים.

כט כן כתב בשערי אפרים (שער ג' סעיף ט"ו, ובפתחי שערים סקי"ג).

ל' כן כתב הגר"ש דבליצקי (אם למקרא בראשית ל"ד ז'), שלא נהגו כהשערי אפרים כי סמכו בזה על הריטב"א (יומא דף נ"ב) שסובר שהספק הוא לולא היו לנו טעמים, אך אחר הטעמים נתרבר ספיקו עי"ן פיסוק הטעמים (אמנם יש להעיר, שהריטב"א כתב כן על חמש המקראות שהסתפק בהם איסי בן יהודה, ולא על ספיקו של רב חסדא, ויתכן שהספק של רב חסדא הוא גם אחר פיסוק הטעמים, וכמו שמשמע קצת מזה שבגמרא בחגיגה ו' ע"ב) ספיקו של רב חסדא נשאר בתיקו, וכן אמרנו שם שנפקא מינה לפיסוק טעמים. וצ"ע בזה).

ובאמת דברי השערי אפרים בזה צריכים ביאור, שהרי פיסוק הטעמים נקבע עי"ן ניגון הטעמים בלבד, ולא עי"ן שהייה בקריאה, ומטרת הטעמים להפסיק הענין עי"ן ניגון ללא צורך בשהייה. וכיון שכתב שלא ישנה מהניגון אלא רק יקרא בתיבה, יהיה הכרע בקריאתו עי"ן ניגון הטעמים, שהלא הפיסוק נקבע עי"ן ניגון הטעמים. וצ"ע.

חילופי נוסחאות

כ"א ד': וְלִלְדָהּ / (וְלִלְדָהּ)

הלמ"ד רפה – בכתבי היד: טא"ק ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"ב. ~ ובדפוסים: מק"ג, גינצבורג¹⁹, קסוטו, ברויאר. ~ וכן כתב רד"ק²⁰. ~ וכן דעת מנחת שיל²¹.

הלמ"ד דגושה – בכתבי היד: ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא²².

כ"א ל"ג: וְנִפְלְשָׁמָה שְׁוֹר / (וְנִפְלְשָׁמָה שְׁוֹר)

השי"ן דגושה – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

השי"ן רפה – בכתבי היד: א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ט. ~ ובדפוס: מק"ג.

כ"א ל"ה: וְכִי־יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ / (וְכִי־יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ)

בדרגא – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג, קסוטו, ברויאר. ~ וכן מוכח מכללי הטעמים ומהמסורה²³.

במרכא – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט, א"ב א"ד א"ז. ~ ובדפוסים: רוו"ה²⁴, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

לא ובגליון שם נמסר עליו: כן בהללי רפי, וכן ברוב ספרים כ", ונמסר עליה ל' רפי בלי', ובמקצת ספרים כ"י הלמ"ד דגושה.

והיינו, שבספר הללי הקדמון וברוב כתבי היד מנוקד כאן וְלִלְדָהּ בלמ"ד רפה, ואף יש ספרים שמסרו כאן במסורה על תיבה זו לית רפי בלידה, והיינו שבכל המקרא האות הראשונה שאחר תיבת וְלִלְדָהּ דגושה, חוץ מכאן (וכמבואר בהערות להלן).

לה הכלל הוא שכשיבואו שתי תיבות המחוברות בטעם, והתיבה הראשונה מוטעמת מלעיל ומסתיימת בהברה פתוחה, והתיבה השניה טעמה בראשה, יבוא דגש באות המוטעמת, כגון: וְלִלְדָהּ לִי (בראשית כ"ז מ"ו), ודגש זה מכונה 'דחיק'.

ובמכלול (ט"ט ע"ב) הביא רד"ק את כללי דגש דחיק, וכתב שכאשר לפני הקמץ שבסוף התיבה הראשונה מופיע שווא, במקומות רבים לא יבוא דגש דחיק, ומנה שם כמה דוגמאות (כגון: וְנִסְקָה בּוֹ, מִשְׁלָה לּוֹ, מִצָּאָה בֵּית), וביניהן הביא את פסוקנו וְלִלְדָהּ לִי שהלמ"ד בתיבת ל' רפה משום השווא שלפני הקמץ שבדל"ת.

לה במנחת שי כתב שבמקצת ספרים הלמ"ד דגושה, ורד"ק במכלול הביא דוגמה זו בכלל הרפים. ובדיבור המתחיל ניקד מנחת שי וְלִלְדָהּ לִי בלמ"ד רפה, ומוכח שדעתו כדעת רד"ק שהלמ"ד כאן רפה.

לה וכתב בעין הקורא (בראשית י"ט ל"ח) שבכל תיבת וְלִלְדָהּ הסמוכה לתיבות 'בן' 'בת' 'לוי' ו'לו', תיבת וְלִלְדָהּ מוטעמת מלעיל, והאות הראשונה בתיבה שאחריה דגושה (הטעם שמוטעמת מלעיל, משום שהתיבה אחריה קצרה, ולכן הטעם נסוג אחור, וכיון שהטעם נסוג אחור ממילא מתקיים כאן כלל דחיק (כמבואר לעיל הערה ל"ב) והאות שאחריה דגושה).

אמנם, יש ספרים שהזכירו פסוק במסורה היוצאים מן הכלל שבהם רפה אחר תיבת וְלִלְדָהּ (ראה לעיל הערה ל"א), ובדברי רד"ק מבואר שאין כאן סתירה לכללי דחיק, משום שכאשר לפני הקמץ שבסוף התיבה הראשונה מופיע שווא, במקומות רבים לא יבוא דגש דחיק (ראה לעיל הערה ל"ב).

לה אלו הם כללי משרתי התביר: כאשר יש שתי הברות או יותר בין ההברה המוטעמת במשרת התביר, להברה המוטעמת בתביר, המשרת יהיה דרגא (כגון: וַיִּבְרָךְ אֹתָם), וכאשר יש ביניהם פחות משתי הברות, המשרת יהיה מרכא (כגון: וַיִּתֵּן אֹתָם), ושואו נע נחשב כהברה לענין זה (כגון: וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ).

ולכלל זה יש כמה יוצאים מן הכלל שנמנו במסורה (במק"ג פרשת משפטים, ובדקדוקי הטעמים (סעיף 19), ובספר טעמי המקרא המיוחס ל' יהודה בן בלעם, ובדרכי הניקוד והנגיעות ל' משה הנקדן (שער הנגינות, טעם תביר), ובספר עט סופר לרד"ק (דף ל"ע ב), ובשאר ספרי הראשונים העוסקים בכללי הטעמים) שבהם המשרת מוטעם בדרגא אע"פ שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר. ובפסוקנו יש רק הברה אחת בין המשרת לתביר, אך פסוק זה נמנה במסורה בין היוצאים מן הכלל המוטעמים בדרגא למרות שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר, ומוכח שמוטעם כאן וְכִי־יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ בדרגא ולא וְכִי־

כ"ב ח': עַל־חֲמוֹר / (עַל־חֲמוֹר)

בתלישא גדולה – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא.

בתלישא קטנה – בכתבי היד: ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט, א"ב א"ד א"ז. ~ ובדפוסים: רא"פ, לטריס, גינצבורג.

כ"ב כ"ב: תַּעֲנֶה / (תַּעֲנֶה)

הנו"ן בסגול – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"א א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן דעת מנחת שיל²⁵.

הנו"ן בצירי – בכתבי היד: ס"ח ס"א. ~ ובדפוסים: רא"פ, לטריס, גינצבורג. ~ וכן הכריע אור תורה²⁶.

יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ במרכא (ובכתבי היד ט"ה ס"ד ס"טו ס"טז ס"יז, א"ו נמסר כאן במסורה על פסוק זה שהוא אחד מהחלקים על הסימן, דהיינו, שפסוק זה מהיוצאים מן הכלל המוטעמים בדרגא למרות שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר, וכן נמסר כאן גם בדפוס מק"ג).

לו במשפטי הטעמים (כ"ז ע"ב) הביא רוו"ה את דברי המסורה והקדמונים (בן אשר בן בלעם ור' משה הנקדן) על היוצאים מן הכלל המוטעמים בדרגא למרות שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר, ומנה ביניהם גם פסוק זה שהוא יוצא מן הכלל ומוטעם וְכִי־יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ בדרגא ולא וְכִי־יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ במרכא. ובסוף דבריו (כ"ט ע"א) העיר שמצא שבעין הקורא הטעים וְכִי־יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ במרכא. ותמזה למה עזב רוו"ה את דברי המסורה וכל הקדמונים שהביאו שמוטעם כאן בדרגא, והדפיס במרכא כדעת יח"ב²⁷ שהוא יחיד בזה (ויש להעיר, שבכ"י עין הקורא שבספריית אוקספורד מוטעם וְכִי־יִגָּף שְׁוֹר־אִישׁ בדרגא, ומסתבר יותר שזה הנוסח המקורי של עין הקורא).

לה תיבת תַּעֲנֶה מופיעה פעמיים במקרא, כאן, ובפסוק אִם תַּעֲנֶה אֶת בְּנֹתֵי בְּבִרְאשִׁית (ל"א ז'), ובבראשית האריך אור תורה לדון באופן ניקוד תיבה זו, ולפניו היתה מסורה המוסרת על תיבה זו 'ב', א' סגול וא' צירי, והיינו שתיבה זו מופיעה פעמיים במקרא, פעם אחת בניקוד סגול ופעם אחת בניקוד צירי, אלא שאין לדעת ממסורה זו היכן מנוקד בסגול והיכן מנוקד בצירי, וכיון שיש רשימת מסורה המונה 'ט'ו מילין מיחדין קמץ', והיינו שיש ט"ו תיבות שמנוקדות בצירי (הנקרא קמץ קטן), במקום בסגול, וביניהם נמנה הפסוק 'ענה תענה', מוכח שכאן שמופיע הצירוף 'ענה תענה' מנוקד 'תַּעֲנֶה' בצירי, ובבראשית מנוקד 'תַּעֲנֶה' בסגול. וכתב אור תורה, שאע"פ שבכלל הספרים מנוקד בשני המקומות 'תַּעֲנֶה' בסגול, מוכח ממסורות אלו שכאן הניקוד הנכון הוא 'תַּעֲנֶה' בצירי.

ומנחת שי (בראשית ל"א ז') כתב שהאור תורה הביא מסורות חלוקות והאריך ופסח על שתי הסעיפים והכריע שבבראשית (ל"א ז') מנוקד 'תַּעֲנֶה' בסגול וכאן מנוקד 'תַּעֲנֶה' בצירי. ואולם מצא מנחת שי בספר דקדוק ישן כתב יד (ראה אוחותיו בגליון פרשת וישלח תשע"ו הערה י"ב) שכתב שבכל מקום שיש כפל לשון, הראשון מנוקד בצירי והשני בסגול, כגון 'ענה תענה', ונקח לא ינקה', 'הכה תכה', וע"פ זה הכריע מנחת שי שכאן מנוקד 'תַּעֲנֶה' בסגול.

ורו"ה (שום שכל בראשית שם, מאור עינים כאן, דברים כ"ג י"א) האריך להוכיח שאור תורה שגה בפירושו דברי המסורה, והמסורה 'ט'ו מילין מיחדין קמץ' עוסקת בניקוד הנו"ן שבתיבת 'ענה' שמנוקדת בצירי, ולא לנו"ן שבתיבת 'תַּעֲנֶה', שהיא מנוקדת בסגול כנוסח כל הספרים. והמסורה המוסרת שפעם אחת תיבה זו מנוקדת בסגול ופעם אחת בצירי, היא מסורה משובשת. ואכן בכתבי יד רבים (ט"ב ס"א ס"ד ס"טו א"ג א"ה) נמסר כאן במסורה רק 'ב', או 'ב' את בנותי', דהיינו שתיבה זו מופיעה פעמיים בתורה, כאן, ובפסוק אִם תַּעֲנֶה אֶת בְּנֹתֵי, וזוהו שהמסורה לא הוסיפה שהניקוד שונה, מוכח שהניקוד שווה בשניהם (ואכן בכ"י ס"א המנוקד כאן 'תַּעֲנֶה' בצירי, נמסר עליו 'לית צירי' בהתאם למנוקד בספר).